

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

**IV. ULUSLARARASI
ŞEYH ŞA'BÂN-I VELÎ SEMPOZYUMU**

-HANEFÎLİK-MÂTURÎDÎLİK-

05-07 MAYIS 2017

CİLT 1

Kastamonu Üniversitesi
IV. Uluslararası
Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu
-Hanefilik-Mâturîdîlik-

EDİTÖRLER

Yrd. Doç. Dr. Cengiz ÇUHADAR

Yrd. Doç. Dr. Mustafa AYKAÇ

Arş. Gör. Yusuf KOÇAK

(Kastamonu Üniversitesi, Türkiye)

ISBN: 978-605-4697-06-9 (Tk)
978-605-4697-07-6 (1.c)

Aralık 2017, Kastamonu
Baskı: Kastamonu Üniversitesi Matbaası

Eserde yayımlanan bildiri metinlerinde ileri sürülen görüşlerin
ilmî ve hukuki sorumluluğu bildiri sahiplerine aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz. Her hakkı saklıdır.

MATURÎDÎ'NİN TEFSİR-TE'VİL AYRIMININ İMKÂNI ÜZERİNE

Burhan BALTACI¹

ÖZET

İmam Mâturîdî'nin Tefsir alanına yaptığı en önemli katkılardan bir tanesi de usule dair olan Tefsir-Te'vil ayırımıdır. Mâturîdî özetle, bu iki kavramdan “tefsiri” sahabenin Kur'ân'ı anlamasına, “te'vîli” ise daha sonraki nesillerin anlayışına ya da yorumlamasına dair kavramlar olarak belirler.

Tefsir-Te'vil ayırımı daha sonraki dönemlerde de usulcüler tarafından tartışılmış, farklı anlamlar yüklenmiş, hatta birbirinin yerine kullanıldığı dahi olmuştur.

Bu çalışmamızda İmam Mâturîdî'nin Tefsir-Te'vil ayırımının günümüz Kur'ân'ı anlama ve yorumlama çabası içerisindeki yerine ve önemine değineceğiz. Bu noktadan hareketle günümüzde Tefsir-Te'vil ayırımının imkânını ve “Tefsir ve Te'vil” yerine “anlama ve yorumlama” kavramlarının kullanılmasının ne derece mümkün olduğunu tartışacağız. Tefsir-Te'vil ayrışmasının bir farklılaşma mı, yoksa birbirini tamamlayan mütemmim unsurlar mı olduğunu değerlendireceğiz.

Araştırmamızda Maturidi'nin *Te'vilâtu'l-Kur'ân* adlı eseri yanında klasik Tefsir Usulü kaynakları ile günümüz Kur'ân'ı Anlama ve Yorumlamaya dair kaynaklardan da yararlanacağız. Maturîdî'nin görüşlerinin modern dönem bilim adamlarının bu konudaki önermeleri ile de karşılaştırmasını yapacağız.

Anahtar Kelimeler: Mâturîdî, Tefsir, Te'vil, Anlam, Yorum.

ON THE POSSIBILITY OF MATURÎDÎ'S TAFSİR (EXEGESIS) AND TA'WİL (HERMENEUTICS) DISCRIMINATION

Abstract

One of the most important contributions by Imam Maturîdî to the Tafsir field is the discrimination of Tafsir and Ta'wil with regards to methodology. Maturîdî, in short, expresses the “Tafsir” as understanding of Quran by companions, and the “Ta'wil” as the understanding or interpretation of the next generations.

The discrimination of Tafsir and Ta'wil has then been discussed by the methodologists, different meanings have been attributed, and even they have been used interchangeably.

In our study, we will focus on the role and importance of Imam Maturîdî's Tafsir and Ta'wil discrimination on today's Quran understanding and interpretation. At this point, we will discuss the possibility of a discrimination between Tafsir and Ta'wil today and also the possible extent of using “understanding and interpretation concepts” instead of “Tafsir and Ta'wil” terms. We will try to understand whether discrimination of Tafsir and Ta'wil is a differentiation or complementary factors complementing each other.

We will benefit from Maturîdî's *Te'vilâtu'l Kur'an* and classical Tafsir Methodology resources as well as today's resources on Understanding and Interpreting/ Hermeneutics the Qur'an. We will also compare the views of Maturîdî to the suggestions of modern science people.

Keywords: Maturîdî, Tafsir, Ta'wil, Understanding, Hermeneutics.

¹ Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı, e-posta: baltaci@kastamonu.edu.tr

GİRİŞ

İmam Mâturîdî'nin Tefsir alanına yaptığı en önemli katkılardan bir tanesi de usule dair olan Tefsir-Te'vil ayrımıdır. Mâturîdî özetle, bu iki kavramdan “tefsiri” sahabenin Kur'ân'ı anlamasına, “te'vîli” ise daha sonraki nesillerin anlayışına/yorumlamasına dair kavramlar olarak belirler.

Tefsir-Te'vil ayrımı daha sonraki dönemlerde de usulcüler tarafından tartışılmış, farklı anlamlar yüklenmiş, hatta birbirinin yerine kullanıldığı dahi olmuştur.

Bu çalışmamızda İmam Mâturîdî'nin Tefsir-Te'vil ayrımının günümüz Kur'ân'ı anlama ve yorumlama çabası içerisindeki yerine ve önemine değineceğiz. Bu noktadan hareketle günümüzde Tefsir-Te'vil ayrımının imkânını ve “Tefsir ve Te'vil” yerine “anlama ve yorumlama” kavramlarının kullanılmasının ne derece mümkün olduğunu tartışacağız. Tefsir-Te'vil ayrışmasının bir farklılaşma mı, yoksa birbirini tamamlayan mütemmim unsurlar mı olduğunu değerlendireceğiz.

Kısaca bu çalışmada İ. Mâturîdî'nin (333/944) “Tefsir-Te'vil” ayrımından hareketle, Tefsir Te'vil ayrımının imkânı tartışılacak, ardından da “Anlam-Yorum” ayrımına değinilecektir. Anlamın ve yorumun tespiti meselesine kısaca değinilirken nüzul dönemine gidış ve dönüşü ifade eden ikili bir hareket önerilecektir. Araştırmanın son bölümlerinde de bu teorinin pratik yansımalarının olup olmadığı ya da İslam dünyasının içinde bulunduğu durum itibariyle pratik sonuçlar üretilmesine katkı verip vermediği de tartışılacaktır.²

MÂTURÎDÎ'NİN TEFSİRDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Mâturîdîliğin kurucusu kabul edilen İmam Mâturîdî, bugünkü Özbekistan'ın Semerkant şehrinde yaşamış ve dönemin önde gelen Hanefî âlimlerden ilim tahsil etmiştir. Kısa sürede Hanefîlik üzerinde uzmanlaşan İmam Mâturîdî, ömrünün sonuna kadar İmam-ı Azam Ebû Hanife'nin özellikle itikadi görüşlerini geliştirip sistemleştirmiş ve din konusunda ortaya çıkan problemleri onun gibi aklın ve naklin ışığında çözmeye gayret göstermiştir. İmam Mâturîdî'nin görüşleri kendisinden sonra dünyaya gelen pek çok Hanefî âlim, fıkıhta Ebû Hanife'nin görüşlerini, itikatta ise İmam Mâturîdî'nin görüşlerini öne çıkartarak Hanefîliği ve Mâturîdîliği birlikte yaymışlardır. Ahmet Ak'a göre, günümüz İslam toplumunda İmam-ı Azam Ebû Hanife ve ona nispet edilen Hanefîlik büyük oranda tanınmasına rağmen İmam Mâturîdî ve ona nispet edilen Mâturîdîlik pek tanınmamaktadır; hatta İmam Mâturîdî'nin görüşlerinin temelini İmam Azam Ebû Hanife'ye dayandığından ve Hanefîlik ile Mâturîdîlik arasındaki yakın ilişkidenden Hanefî olan pek çok kişinin bile haberi yoktur denebilir.³

İ. Çalışkan Mâturîdî'nin eserlerinin ismi kadar şöhret bulmamasını şu cümlelerle anlatmaktadır: “Mâturîdî, çağdaşı Ebu'l-Hasen el-Eş'arî (324/935) ile aynı pozisyonda olmasına, ilmi şöhretine ve etkisine rağmen geri planda kalmış, mezhepteki imamlık konumunda olduğu kadar eserleriyle tanınmamış, bundan tefsiri de nasibini almıştır. Suyûtî (911/1505), Davûdî (945/1538) gibi klasik ve çağdaş kaynaklar onun hakkında yeterli bilgi vermemiştir. Buna günümüzde yazılan en meşhur tefsir tarihi olan M. Hüseyin Zehebi (1977)'nin *et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn* adlı eseri de dâhildir. Bir Osmanlı müellifi olan Edirnevî (v. 11./16-17. yy.) ise *Tabakâtu'l-Mufessirîn* adlı eserinde kısa bilgi vermekle yetinir. İslam medeniyetinin en muhteşem yüzyılı olarak tavsif ettiği 4/10. yüzyılı ilim ve kültür açısından inceleyen ve Mâturîdî'nin yaşadığı bölgeleri İslam medeniyetinin ilim merkezleri olarak takdim eden Adam Mez (1917) de ilgili bölümlerde bu yüzyılda yazılmış tefsirleri ve müfessirleri anmasına rağmen Mâturîdî'den ve eserinden bir kelimeyle de olsa bahsetmez. O, bu yüzyılda tefsirin hiç de kabul görmüş bir uygulama olmadığını iddia ederek büyük bir hataya da imza atar. Hepsinden ilginç olanı ise bahse konu tabakat müelliflerinden çok önce

² Bu çalışmamızın bazı bölümlerinde “Kur'ân'ı Anlama ve Yorumlama Metodolojisine Yeni Bir Yaklaşım Denemesi -Açı Teorisi Örneği-” (*İslam ve Yorum Sempozyumu*, Malatya 2017) isimli araştırmamızdan istifade edilmiştir.

³ Ak, Ahmet, “Mâturîdîliğin Hanefîlik ile İlişkisi,” *Milel ve Nihal*, İstanbul 2010, c. 7, sy, 2, s. 223.

Nesefî'nin (508/1115) bu tefsir hakkında, geçmiştekiler de dâhil bu ilim dalında yazılmış hiçbir kitabın denk olamayacağı bir kitap olarak tavsif etmesinin de itibar görmediği anlaşılıyor. Ondan ve eserinden yeterince bahsedilmemesi, oldukça manidar bulunmuş ve makalelere konu olmuştur. Bunun nedenlerini irdelemeye çalışanlar bazı cevaplar bulmuştur: Türk asıllı olması; yetiştiği Semerkant'ın hilafet merkezine (Bağdat), Mekke ve Medine gibi ilim şehirlerine uzaklığı; takipçisi olduğu Ebu Hanife'nin şöhretinin gölgesinde kalması; ondan sonraki yüzyıllarda yetişen etkili âlimlerin Eşarî'nin izinden gitmeleri; Maturidiliğin sadece Hanefiler tarafından benimsenmesi; Mâtürîdî'nin Mutezile'ye benzer bir akılcılığı ön plana çıkarması ve mutedil Mürcîî fikirleri savunması; Maturidilik müttesiplerinin önde gelen şahısların hayat hikâyelerine önem vermemeleri; Nizamiye Medreseleri'nin Eşariliği esas alması ve onun öğretilerini okutması; nihayet dönemindeki siyasi yönetimle anlaşmazlıklara düşmesi nedeniyle fikirlerinin ve eserlerinin yayılmasının iktidar tarafından engellenmesi vs. Ancak ileri sürülen bu gerekçelerin tatmin edici cevaplar olduğu söylenemez. Mâtürîdî'den sonra bölgede yaşanan iktidar mücadeleleri ve değişiklikleri, Moğol istilasının büyük tahribi gibi etkenleri hesaba katmadan bu konunun aydınlığa kavuşması zordur. Bu mesele önyargıdan ve suçlamadan uzak bir şekilde dini, siyasi, kültürel ve fikri açıdan daha kapsamlı araştırmalara konu olmayı beklemektedir.”⁴

Tefsîr-te'vil arasında bir farkın olduğu baştan beri az ya da çok bilinmekteydi, ama açık bir şekilde ortaya konmamıştı. Öncekilerin geliştirmeye uğraştıkları yaklaşım ve yöntem, Mâtürîdî tarafından *tefsîr* ve *te'vilin* ayetlerin yorumu için elverişli bir metodolojiye dönüştürülmesiyle tefsirde bariz bir şekilde uygulamaya konulacak, böylece *te'vil* kavramı da tam bir meşruiyet kazanacaktır. *Te'vil* kavramında olduğu gibi ilmi araştırma ve tartışmalarda müstağni kalınamayan konuların ‘kabul edilebilir’ bir çözümünün bulunması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Muhâsibi ve İbn Kuteybe'nin temsil ettiği çizgiye mensup ulema, durumu kabullenmenin bir sonucu olarak o ana kadar geliştirilen teoriyi ciddi bir tefsirde uygulama zarureti hissetmiş olmalıdır. Çalışkan, Mâtürîdî'nin tefsirinin ortaya çıkışına da bu saikin etki etmiş olabileceğini düşünmektedir.⁵

MÂTURÎDÎ'NİN TEFSİR-TE'VİL AYRIMI

Tefsir usulü geleneğimizde Tefsir⁶ ve Te'vil⁷ kavramlarının birbirinin yerine kullanıldıkları görülmüş ise de Tefsir-Te'vil ayrımı özellikle İmam Mâtürîdî'de bir bütünün iki unsuru/birbirinin tamamlayıcısı şeklinde kabul edilmiştir.⁸

Maturîdî Tefsir-Te'vil ayrımı hakkında *Te'vilâtu'l-Kur'an* isimli eserinin⁹ mukaddimesinde şöyle der:

“*Te'vil*, işin sonunu beyan etmektir. Bu kelime dönmek anlamındaki *âle-yeûlu* kökünden alınarak türetilmiştir. Anlamı ise, Ebu Zeyd'in dediği gibi, *sözün, muhtemel anlamlarından birisine yöneltilmesidir. Tefsîrdeki zorluk te'vilde mevcut değildir. Zira te'vilde Allah'ı şahit gösterme yoktur. Çünkü bir yorumcu, bu tür yorumlarıyla (te'villeriyle) kastedilen şeyden haber vermekte ve ‘Allah bu yorumla bu maksadı kastetmiş veya murad etmiş’ dememektedir. Buna karşılık ‘bu ayet şu anlamlara gelmekte ve bu anlamlardan biriyle*

⁴ Bkz. Çalışkan, İsmail, “Tefsirde Mâtürîdî'yi Keşfetmek: İmam Mâtürîdî ve Te'vilâtu'l-Kur'an'ın Tefsir İlmindeki Yeri”, *Milel ve Nihal*, İstanbul 2010, c. 7, sy. 2, s. 69-70.

⁵ Çalışkan, “Tefsirde Mâtürîdî'yi Keşfetmek: İmam Mâtürîdî ve Te'vilâtu'l-Kur'an'ın Tefsir İlmindeki Yeri,” *Milel ve Nihal*, c. 7, sy. 2, s. 75.

⁶ Müfessirlerin “Tefsir” hakkında yaptıkları tanımlamalar ve değerlendirmeleri için bkz. Tayyâr, Musâid b. Suleymân b. Nâsır, *Mefhûmu't-Tefsîr ve't-Te'vil ve'l-İstinbât ve't-Tedebbur ve'l-Mufessir*, Riyâd 1427 h, s. 65 vd.; Krş. Mevlüt Erten, *Nass-Yorum İlişkisi*, Ankara 2013, s. 48 vd.

⁷ Müfessirlerin “Te'vil” hakkında yaptıkları tanımlamalar ve değerlendirmeleri için bkz. Tayyâr, *Mefhûmu't-Tefsîr ve't-Te'vil*, s. 92 vd.; Krş. Erten, *Nass-Yorum İlişkisi*, s. 36 vd.

⁸ Bkz. Şaban Ali Düzgün, “Mâtürîdî'nin Kur'an Yorum Yöntemi,” *Mâtürîdî'nin Düşünce Dünyası*, Ankara 2011, s. 29.

⁹ Eserin baskıları ve hakkında yapılan çalışmalar ile ilgili olarak bkz. Sönmez Kutlu, “Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ve Maturidi Kültür Çevresiyle İlgili Bibliyografya”, *İmam Mâtürîdî ve Maturidilik*, Ankara 2015, s. 450-452.

yorumlanabilir' demektir. Bu, insanların kendi aralarında tabii olarak konuştukları ve 'Allah hikmetinden dolayı en doğrusunu bilir' dedikleri şeylerdir. Mesela, tefsirciler (*ehlu't-tefsîr*), *elhamdulillâh* lafzı üzerinde görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bir kısmı, 'Allah kendi nefesine hamdetti' derken, diğer bir kısmı da 'Allah kendisine hamt edilmesini emretti' demektedirler. Her kim ki, bu iki yönden birini tercih eder ve 'kastedilen budur' derse, o kişi müfessirdir. *Te'vil* ise, bir müfessirin '*Hamd*, Allah'ı öven ve metheden bir kelime olduğu gibi, O'na şükretmeyi de emreden bir kelimedir ve Allah bununla neyi kastettiğini daha iyi bilir' demesidir. Sonuç olarak *tefsîr*, tek bir açıklama veya anlam yönüne sahip, *te'vil* ise birçok yöne (vücut) sahiptir."¹⁰

Maturîdî'nin Tefsir-Te'vil ayrımı hakkında yorumu, "Tefsir, sahabenin anladığı, te'vil ise fukahanın (ulemanın) anladığıdır." şeklindedir.

İmam Mâturîdî'nin Tefsir-Te'vil ayrımının günümüz Kur'an'ı anlama ve yorumlama çabası içerisinde değerlendirdiğimizde karşılaştığımız durum kavram olarak Te'vil'in Tefsir ile olan yarışın gerisinde kaldığıdır.¹¹ Bu noktadan hareketle günümüzde pratikte Tefsir-Te'vil ayrımının imkânından bahsetmek zor görünmektedir. Çünkü bu alanda yazılan eserler, kurumsal olarak verilen dersler ve yapılan faaliyetlerin tamamı Tefsir ismi ile anılmaktadır. Bu sebeple, eğer bir ayrım gerekli ise, "Tefsir ve Te'vil" yerine günümüz Türkçesinde "anlama ve yorumlama" kavramlarının kullanılmasının daha mümkün olduğunu görmekteyiz. Ayrıca Tefsir-Te'vil ayrışmasının bir farklılaşma değil, birbirini tamamlayan unsurlar olduğundan hareketle Anlama ve Yorumlamanın anlam alanlarının da birbirini tamamlayan unsurlar olarak çizilmesi gerektiği kanaatindeyiz.¹²

ANLAMA-YORUMLAMA

İ. Maturîdî'nin "Tefsir-Te'vil" ayrımından hareket edecek olursak, (bu ayrımın - yukarıda ifade ettiğimiz gibi- günümüz terminolojisinde imkânsızlığından bahsettikten sonra) "anlama ve yorumlama" kavramlarının birbirinden farklı olarak kullanılması ve İmam Mâturîdî'nin "tefsir" olarak nitelendirdiğine "anlama", "te'vil" olarak adlandırdığına ise "yorumlama" denilmesini teklif ediyoruz.¹³ Çünkü Mâturîdî'nin sisteminde "sahabenin anladığına" "tefsir" denilmektedir. Sahabe Kur'an'ın nüzul dönemine şahit olmuşlardır. Ayetleri onlar anlamışlardır. Çünkü Kur'an anlaşılacak için nazil olmuştur. Yanlış anlamışlar ise ya Hz. Peygamber'e sormuşlar ve anlamalarını tashih etmişler ya da yeniden vahiy gelmek suretiyle onların doğru anlamı yakalamaları sağlanmıştı.

Maturîdî "te'vili" ulemanın anladığı olarak nitelemektedir. Vahyin nüzulü sonrası nesillerin Kur'an'dan anladığı vahiyle düzeltilmediği için tabii olarak Kur'an'dan anladıkları kendilerine ait birer yorum olacaktır.

ANLAMIN TESPİTİ

Anlamın nüzul döneminde gerçekleştiği düşünülürse anlamın tespit edilebilmesi için, - birbirinden farklı içeriklere sahip olsa da- İ. Şâtıbî ve Fazlurrahman'ın önermiş oldukları ikili hareketi önermekteyiz.¹⁴ Çünkü müfessirin yaşadığı dönemde elinde sadece Kur'an metni

¹⁰ Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd, *Te'vilâtu'l-Kur'an*, "Mukaddime", I, 349. (Çeviri metni Çalışkan, "Tefsirde Mâturîdî'yi Keşfetmek: İmam Mâturîdî ve Te'vilâtu'l-Kur'an'ın Tefsir İlmindeki Yeri," *Milel ve Nihal*, c. 7, sy. 2, s. 76-77.)

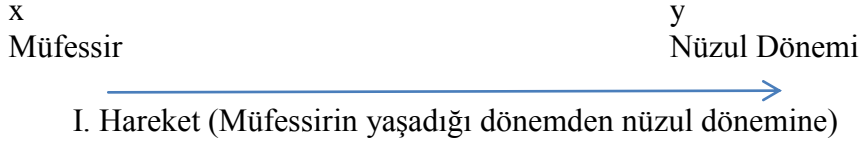
¹¹ Tefsir ve Te'vil arasındaki farklılıklar için bkz. Hâlidî, Salah Abdulfettâh, *et-Tefsîr ve't-Te'vil fi'l-Kur'an*, Ürdün 1996, s. 169 vd.

¹² Benzer bir değerlendirme için bkz. Erten, *Nass-Yorum İlişkisi*, s. 51.

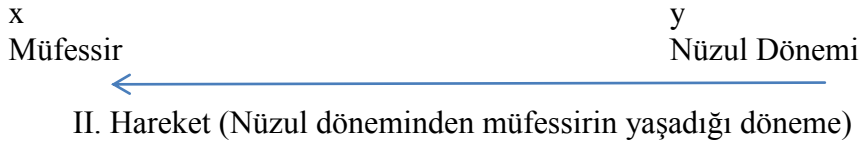
¹³ Krş. Erten, *Nass-Yorum İlişkisi*, s. 58. Erten, "Yorumun" "te'vili" tam olarak karşılamadığı kanaatinde.

¹⁴ Şâtıbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî el-Gırnâtî (790/1388), *el-Muvâfakât*, I-VI, thk. Ebû 'Ubeyde Meşhûr b. Hasen Âl-u Selmân, Dâru İbn 'Affân, Mısır h.1421, III, 174 vd. Fazlurrahman'ın sistemindeki ikili harekette genel ilke sonuç vermediği zaman yapılacak olan genel ilkenin ve tespit edilmiş gözden geçirilmesi ile Şâtıbî'nin sistemindeki küllî ilke sonuç vermediği zaman istisnai hüküm olarak cüzünin dikkate alınıp uygulanması farklı hususlardır. Krş. Fazlurrahman, *İslam ve Çağdaşlık*, trc. Alparslan Açıkgenç, M. Hayri Kırbaoğlu, Ankara Okulu Yay., Ankara 1999. s.31-34,74.

bulunmaktadır. Kur'ân'ın anlaşılması ve yorumlanması için Ulûmu'l-Kur'ân içerisinde "sebeb-i nüzul" olarak ifadesini bulan kavramın, ilk dönemden itibaren nüzul ortamının ve şartlarının da düşünülmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Biz sebeb-i nüzulün, daha geniş anlamda nüzul dönemi tarihi şartları olarak dikkate alınması gerektiği kanaatindeyiz. Nüzul döneminde anlamın gerçekleştiği kabul edilirse, ki Kur'ân da anlaşılacak için nazil olmuş ve bu dönemde de anlaşılmıştır, anlamı tespit üzere nüzul dönemine gitmemiz kaçınılmazdır.

Nüzul dönemine gidip döndüğünde ise elinde hem Kur'ân metni hem de o metnin/hitabın nüzul döneminde anlaşılmiş olan anlamı bulunacaktır.

Mâturîdî'nin tefsir olarak ifade ettiği bizim ise "anlam" dediğimizi nüzul dönemi şartları içerisinde tespit etmeye çalışmaktayız. Burada bize gerekli verileri verecek olan hadis kaynakları ve rivayet tefsirlerinin barındırdığı rivayet müktesebatıdır. Bu birikimin değerlendirilmeye ve karşılaştırmalı okumalarla en sahih olanının tespitine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu konuda da rivayet değerlendirme kriterlerinden istifade edilmesi gerekmektedir.¹⁵

YORUMUN SINIRLARI

Mâturîdî'nin te'vil olarak ifade ettiği bizim ise yorum dediğimiz hususun sınırsız ve sorumsuz olmaması gerekmektedir. Yorumun sağlıklı temellere oturtulabilmesi için bir "Açı Teorisi" teklifimiz olacaktır. "Anlam/yorum açısı" olarak nitelendirdiğimiz bu açının ölçüsü her bir ayet için farklıdır. Nüzul dönemine giden oradan bir anlam ile dönen müfessirin elde ettiği bu anlam "ayetin anlam/yorum açısını" oluşturur. Ayetin anlam açısının oluşmasında başta "sebeb-i nüzul olmak üzere, siyak-sibak (metin bağlamı), ilk muhatapların bilgi birikimi (ümmilik), tarihi bağlam (arabilik), makasid, Arap dilinin hususiyetleri gibi¹⁶ nüzul dönemindeki muhatabın zihin dünyasını şekillendiren konular etkin olmaktadır.

Ayetin Anlam Açısının
Dışında Kalan Yorum

Ayetin Anlam Açısının İçinde Olan Yorum

¹⁵ Örnek bir değerlendirme için şu çalışmamıza bakılabilir. Baltacı, B., "Taberî'nin (310/922) 96/Alak Suresi 1-5. Ayetlerin Tefsirinde Yer Verdiği Rivayetlerde Nüzul Sürecine İlişkin Veriler," *Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 51, sy. 2, ss. 215-240, Ankara 2010.

¹⁶ Sayılan hususların anlam alanı ile ilgili olarak geniş bilgi için bkz. Baltacı, B., *Şâtûbî'nin Kur'ân'ı Yorumlama Yöntemi*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Halis Albayrak, Ankara 2005, ss. X+237, s. 184 vd. Bu kavramların Tefsir Usulünde kullanılması ile ilgili olarak Muhsin Demirci'nin *Tefsir Usulü* (MÜİF Vakfı Yay., İstanbul 2007) örnek verilebilir. Krş. Halis Albayrak, *Tefsir Usulü (Yöntem-Ana Konular-İlkeler-Teklifler)*, Şûle Yay., İstanbul 1998.

Ayetin Anlam/Yorum Açısı

TEFSİR-TE'VİL (ANLAM-YORUM) AYRIMININ PRATİK SONUÇLARI

Bugün İslam dünyasında yaşanan bazı sorunların çözümsüzlüğe saplanmış olmasında Müslümanların zihin dünyasında anlam ve yorum arasında bir ayrımın olmamasının etkisi olduğu kanaatindeyiz. Farklı guruplar, sahip oldukları kendi din anlayışlarının Kur'ân'ın doğru anlamına dayandığı kanaatinde idirler ya da kendi anladıkları mananın ayetlerin yegâne anlamı olduğunu düşünmektedirler. Bunun bir sonucu olarak diğerlerinin zihin dünyasında oluşan mana ise yanlış anlam olmaktadır. Hatta bu guruplar ya kendi arzularıyla ya da başkalarının kendilerine sunduğu bu bakış açısıyla diğer Müslümanlara karşı şiddete varan uygulamalara ve tepkilere yönelebilmektedirler. Hatta birbirlerinin camilerini -içinde ibadet halinde olan müminler olduğu halde iken- bombalayabilmektedirler.

Aslında nüzul dönemi sonrasında oluşan ve her bir Müslümanın Kur'ân'dan anladığı şeylerin birer yorum olduğunun insanlara anlatılması halinde karşısındakini yok etmek yerine onu anlamak veya onu kendi din anlayışı konusunda ikna etmeyi tercih edecek bir anlayış gelişebilecektir. Geleneğimizde “Te'vilin (Yorumun) Tekfiri Olmaz” şeklinde de ifadesini bulan “Ehl-i Kible Tekfir Edilmez” anlayışı bu düşüncenin bir sonucu olsa gerektir.

SONUÇ

Pek tabidir ki, yorumun da şartları ve dikkat edilmesi gereken hususları bulunmaktadır. Tefsir-Te'vil ayrışmasının bir farklılaşma değil, birbirini tamamlayan mütemmim unsurlar olduğu kanaatindeyiz. Biz burada sadece Mâtürîdî'nin “Tefsir-Te'vil” ayrımından hareketle “Anlam-Yorum” arasında bir ayrıma gidilmesini önermekteyiz. Anlamın ayetlerin nüzul döneminde tespit edilmesi gerekmektedir. Bunun için çalışmamızda nüzul dönemine gidiş ve günümüze dönüş olmak üzere ikili bir hareket önerilmektedir. Her ne kadar birbirinden farklı içeriğe sahip olsalar da, İ. Şâtîbî ve Fazlurrahman'da da bu ikili hareketi görmekteyiz. Bu ikili hareketin sonunda anlamı tespit etmiş olmaktadır. Tespit ettiğimiz anlam çerçevesinde ayetin bir anlam açısı oluşmaktadır. Anlam açısı temel ölçü olacağı için anlam açısının içinde kalmak suretiyle yapılan yorumlar çalışmamızda “anlam açısının içinde olan yorumlar/dayanağı olan yorumlar”, anlam/yorum açısının dışında olan yorumlar ise “anlama açısının dışında kalan yorumlar/dayanağı olmayan yorumlar” olarak isimlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

Ak, Ahmet, “Mâtürîdîliğin Hanefîlik ile İlişkisi,” *Milel ve Nihal*, İstanbul 2010, c. 7, sy. 2, ss. 223-240.

Albayrak, Halis, *Tefsir Usûlü (Yöntem-Ana Konular-İlkeler-Teklifler)*, Şûle Yay., İstanbul 1998.

Baltacı, B., “Kur'ân'ı Anlama ve Yorumlama Metodolojisine Yeni Bir Yaklaşım Denemesi -Açı Teorisi Örneği-” *İslam ve Yorum Sempozyumu*, Malatya 2017.

Baltacı, B., “Taberî'nin (310/922) 96/Alak Suresi 1-5. Ayetlerin Tefsirinde Yer Verdiği Rivayetlerde Nüzul Sürecine İlişkin Veriler,” *Ankara Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, c. 51, sy. 2, ss. 215-240, Ankara 2010.

Baltacı, Burhan, *Şâtîbî'nin Kur'ân'ı Yorumlama Yöntemi*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Halis Albayrak, Ankara 2005, ss. X+237.

Çalışkan, İsmail, “Tefsirde Mâtürîdî'yi Keşfetmek: İmam Mâtürîdî ve Te'vilâtü'l-Kur'ân'ın Tefsir İlmindeki Yeri,” *Milel ve Nihal*, İstanbul 2010, c. 7, sy. 2, ss. 67-93.

Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü*, MÜİF Vakfı Yay., İstanbul 2007.

Düzgün, Şaban Ali, “Mâtürîdî'nin Kur'an Yorum Yöntemi,” *Mâtürîdî'nin Düşünce Dünyası*, Ankara 2011.

Erten, Mevlüt, *Nass-Yorum İlişkisi*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2013.

Fazlurrahman, *İslam ve Çağdaşlık*, trc. Alparslan Açıkgenç, M. Hayri Kırbaşoğlu, Ankara Okulu Yay., Ankara 1999.

Hâlidî, Salah Abdulfettâh, *et-Tefsîr ve't-Te'vîl fi'l-Kur'ân*, Ürdün 1996.

Kutlu, Sönmez, “Ebû Mansûr el-Mâturîdî ve Maturidi Kültür Çevresiyle İlgili Bibliyografya”, *İmam Mâturîdî ve Maturidilik*, Ankara 2015.

Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, “Mukaddime”, I, 349. ts. ys.

Şâtıbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî el-Ğırnâtî (790/1388), *el-Muvâfakât*, I-VI, thk. Ebû 'Ubeyde Meşhûr b. Hasen Âl-u Selmân, Dâru İbn 'Affân, Mısır h.1421.

Tayyâr, Musâid b. Suleymân b. Nâsır, *Mefhûmu't-Tefsîr ve't-Te'vîl ve'l-İstinbât ve't-Tedebbur ve'l-Mufessir*, Riyâd 1427 h.